

Jezuiieten

IN MEMORIAM

ELC Regio Lage Landen (Nederland / Vlaanderen)

Allerzielen 2022

Voorwoord

Onze God schrijft met elk mens een persoonlijk verhaal.
AMDG

De volgende medebroeders mogen hiervan getuigen:

Pater Jan Vossen (1929 – 2021)	<i>pagina 3</i>
Pater Herman-Jozef Castelein (1935 – 2021)	4
Pater Joop Schopman (1937 – 2021)	6
Broeder Bernard Verkissen (1924 – 2021)	7
Pater Marcel Chappin (1943 – 2021)	9
Pater Charles Libois (1929 – 2021)	10
Pater Leonard Smit (IDO) (1941 – 2022)	12
Pater Reimond Coulier (1927 – 2022)	13
Pater Guus Ziggelaar (1928 – 2022)	15
Pater Guy Borreman (1934 – 2022)	16
Pater Wim Schellekens (1921 – 2022)	18
Pater Paul Mommaers (1935 – 2022)	19
Pater Marc De Brouwer (RAN) (1925 – 2022)	21
Pater René Loyens (1923 – 2022)	23
Pater Eddy Kerckhof (1936 – 2022)	24
Pater Johan Konings (BRA) (1941 – 2022)	26
Pater Ludger van Bergen (1928 – 2022)	27
Pater Gustaaf Keppens (UEA) (1929 – 2022)	29
Pater Fried Pijnenborg (1932 – 2022)	30

Pater Jan Vossen (1929 – 2021)

Jan Vossen werd geboren op 20 april 1929 in Heerlen. Hij had twee oudere zussen. Zijn vader was sociaal werker bij de mijnen. Jan behaalde zijn diploma gymnasium A aan het Bernardinus College van de franciscanen in Heerlen.

Op 7 september 1947 volgde hij het voorbeeld van zijn neef Charles Niederer en trad in bij de jezuïeten in Grave. In december 1948 vertrok Jan samen met drie andere novicen per *MS Madoera* als missionaris naar Java. Het dagboekje dat hij gedurende die reis bijhield is bewaard gebleven en daarin ontmoeten we een jongeman die enthousiast aan zijn taak begint.

Op Java maakte hij zijn noviciaat en verdere studie af. Onderdeel van die studie was naast filosofie en theologie ook Javaanse taal en cultuur. Hij werd op 22 augustus 1960 in Yogyakarta priester gewijd door de eerste Javaanse bisschop, mgr. Soegijapranata SJ, waarbij

vanwege de politieke omstandigheden geen familie aanwezig kon zijn. In 1964 ging hij pas voor het eerst op verlof. Zijn zus was toen al 12½ jaar getrouwd en had al 8 kinderen, die hij nog nooit had gezien. Nadien kwam hij iedere 7 jaar op verlof, met cadeautjes voor iedereen. Tijdens het verlof in 1998 was hij een grote steun voor zijn zus bij het verlies van haar man.

Na zijn priesterwijding werkte Jan eerst aan het Catechetisch Centrum in Yogyakarta. De belangstelling voor de catechese heeft hij zijn hele leven behouden. De belangrijkste bijdrage daaraan heeft Jan geleverd met de handleiding die hij schreef voor volwassen doopleerlingen, die er na de coup van 1965 in groten getale waren. Het boek heet *Ikutilah Aku (Volg Mij)* en was bedoeld om de oude catechismus met vraag-en-antwoord te vervangen. Het was een groot succes: er zijn in de loop der jaren tienduizenden exemplaren van verkocht en het wordt nog steeds herdrukt.

Vanaf 1968 heeft Jan vooral gewerkt als parochiepastoor in Kalasan, Magelang, Kidulloji Yogyakarta, Gedangan Semarang en Giri Sonta. Hij behoorde tot de generatie die het kerkelijk leven van Midden-Java structuur heeft gegeven. Rond 6 uur 's avonds, als het donker werd, trok hij de kampong of de desa in voor zijn vieringen en vergaderingen. Die vieringen waren vaak bij zijn parochianen thuis, waarbij katholieke burens zich verzamelden en alle aanwezigen inclusief de priester in een kring op de grond zitten en zo de Eucharistie vieren. Naast de zondagsvieringen in de kerk waren dat krachtige impulsen voor de katholieke gemeenschap.

De ochtenden besteedde hij aan schrijven. Hij was directeur van het Apostolaat van het Gebed en derhalve hoofdredacteur van het tijdschrift *Utusan*. Naast vele artikelen schreef en vertaalde hij boeken. Catechese en liturgie waren zijn favoriete onderwerpen, zoals handleidingen voor misdienaars, lectoren, voorbeden. Ook schreef hij biografieën o.a. van Matteo Ricci, Pierre Favre en zijn streekgenoot Karel Houben en hij vertaalde voor de seminaristen het boek dat paus Benedictus XVI schreef over de kerkvaders. Hij schreef graag. Het was een vorm van apostolaat dat bij hem paste. En Jac Lampe zorgde meestal met zijn uitgeverij graag voor de verspreiding.

In 1983 verkreeg hij de Indonesische nationaliteit. Hij koos zich een Javaanse naam: Was-kito, Onder die naam schreef hij zijn meeste boeken. Onder die naam was hij ook het meest bekend bij zijn medebroeders op Java.

Hij was al 72 jaar toen hij als het ware voor de tweede keer missionaris werd: hij vertrok naar Noord-Sumatra om spiritueel te worden aan het seminarie in Pematang Siantar en later aan het seminarie in Malang (Oost-Java), beide plaatsen buiten het missiegebied van de jezuïeten.

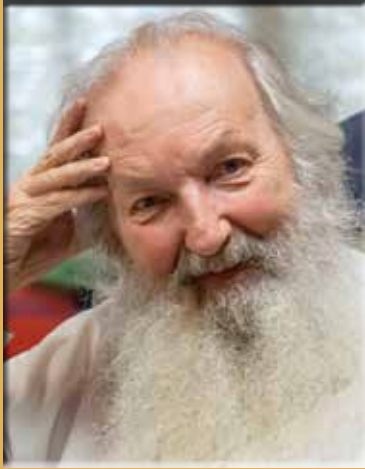
In Malang kreeg hij in 2010 een herseninfarct en Jan keerde terug naar Nederland, waar hij verward en ontheemd aan een lange lijdensweg begon. Ruim 60 jaar had hij gewoond in Indonesië; terug in Nederland was hij een vreemde, hij was zelfs vervreemd van zichzelf. Hij had er moeite mee zich te realiseren dat hij in Nederland was en bovendien was het niet meer het Nederland dat hij op 19-jarige leeftijd had verlaten. Na een noodlottige val stierf hij op 5 november 2021 in de namiddag. 🙏

Pater Herman-Jozef Castelein (1935 – 2021)

Herman-Jozef Castelein werd geboren op 15 juni 1935 als tweede van drie jongens in het gezin van Jozef-Henri Castelein en Angèle Spyns. Ze woonden in Heist aan Zee waar vader de leiding had over een fabriek van rolluiken. In 1954 beëindigde Herman-Jozef de moderne humaniora in het Sint-Franciscus-Xaveriusinstituut te Brugge waarna hij intrad in Drongen. Na de twee jaren noviciaat besteedde hij, eveneens in Drongen, één jaar aan de studie van Latijn en Grieks als aanvulling bij de moderne humaniora. Na twee jaar filosofie in Leuven volgden één jaar stage als surveillant in het Sint-Barbaracollege te Gent, één jaar legerdienst en nog eens drie jaar stage in het Sint-Jozefscollege te Aalst eveneens als surveillant.

In 1964 begon hij aan de vierjarige studie van de theologie om priester gewijd te worden in 1967. Al in deze tijd kwam bij hem een sterke interesse op voor iconen waarvan hij er vele zelf op hout plakte en zo verspreidde. Vanwaar die interesse kwam is niet te achterhalen, maar feit is dat ze hem een leven lang zou bijblijven.

Na de theologie, in 1968, begon een periode van 22 jaar als directeur van het internaat op het Sint-Jozefscollege te Aalst. Het moet gezegd dat onder zijn leiding het internaat groeide en bloeide, onder meer omdat het veel leerlingen uit West-Vlaanderen aantrok. Om die groei mogelijk te maken werkte hij eigenhandig en met vrijwilligers tijdens de vakanties aan de verfraaiing van de slaapkamers voor de internen. Ook organiseerde hij voor hen en samen met hen bouwkampen en vottochten.

Herman-Jozef was een gezaghebbend directeur die ook een bezieler was. Daarvan hebben een aantal van zijn oud-leerlingen getuigt bij gelegenheid van zijn overlijden.

In deze tijd groeiden ook zijn contacten met de oecumenische abdij van Chevetogne en met de Russische Katholieke Kerk van Byzantijnse ritus te Brussel. In de Grieks-Katholieke Melkitische Kerk te Brussel concelebreerde hij vaak op zondag. Herman-Jozef had een grote voorliefde voor verzorgde en uitgebreide liturgie. Meerdere verre reizen ondernam hij met zijn wagen naar Oost-Europa, naar Roemenië bijvoorbeeld, en zelfs naar het Midden-Oosten, om daar voeling te krijgen met de Byzantijnse en andere liturgische leefwerelden. Voor zijn inzet ontving hij het indult om in de beide ritussen te mogen celebreren.

In 1990 ging hij met pensioen en verhuisde hij naar Brussel waar hij werd benoemd tot minister in de grote residentie "de Gesù". Dat deed hij volle negen jaar. Met onverdroten ijver leidde hij het personeel en deed hij inkopen voor de gemeenschap, met scherpe aandacht voor

de laagste prijs. De diensten in de oosterse ritus namen nog toe zodat hem in 1994 de titel van archimandriet van het patriarchaat van Alexandrië verleend werd. Wij hadden er het raden naar wat die term inhield maar dat het een eretitel was stond buiten kijf. Met zijn lange baard en zijn imposante gestalte leek hij ook een archimandriet.

In Frankrijk zocht men een aalmoezenier voor een oecumenisch karmelietessenklooster te Saint-Rémy in de omgeving van Montbard. Toen Herman-Jozef als minister opgevolgd kon worden, werd hij daarnaartoe gezonden in het jaar 2000. Daar kreeg hij de kans om zich helemaal in de Byzantijnse ritus onder te dompelen. De contemplatieve zusters waren opgezet met zijn aanwezigheid en zijn dienstverlening. Op het eerste gezicht leek zijn opdracht daar beperkt, zelfs als men weet dat hij van daar uit contact onderhield met vestigingen van deze orde elders in Europa. Ook dan kan men de vraag stellen waarom hij jaren van zijn leven heeft gewijd aan de ondersteuning van deze kleine gemeenschap, tevreden met een verblijf in een erg sober tuinhuis binnen de omheining van het klooster. Het moet zijn dat Herman-Jozef iets van hun contemplatieve roeping deelde.

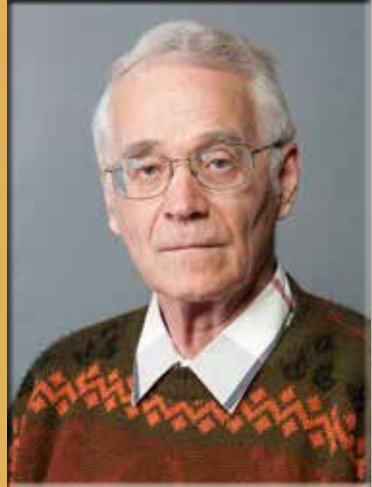
In 2011 waren er tekens van lichamelijke verzwakking en werd het tijd om Saint-Rémy te verlaten. Dat was voor hem geen gemakkelijke keuze. Heverlee zou hem opvangen en noodgedwongen moest hij zijn beweeglijkheid en zelfstandigheid opgeven. Door de ziekte van Parkinson verminderde stelselmatig zijn motoriek. Hoe pijnlijk zal het hem gevallen zijn om systematisch alle krachten te moeten afgeven. Veel wilde hij nog zeggen maar dat

werd steeds moeilijker. Uiteindelijk werd hij gedwongen tot een pijnlijke sprakeloosheid, wat hem niet belette soms nog tekenen te vertonen van een temperament dat ooit heftige kantjes had vertoond. Met grote inzet en veel geduld en zeer vakkundig werd hij door het team van verzorgers en door broeder Bart bijgestaan. In de vroege morgen van zaterdag 6 november 2021 is deze bezielende beheerder van het internaat, deze toegewijde minister en gedreven oecumenische priester in zijn slaap gestorven. De uitvaart verliep, gezien de omstandigheden, erg sober, maar bood de aanwezige medebroeders, familieleden en oud-studenten de gelegenheid om de zeer uiteenlopende en soms onvermoede kwaliteiten van deze mens in herinnering te roepen. Hijzelf kon voortaan van meer nabij de Heer contempleren waarnaar hij altijd op zoek was geweest. 🙏

Pater Joop Schopman (1937 – 2021)

Joop werd geboren in Arnhem als oudste van een gezin met vijf kinderen. In het begin van de oorlog verhuisde het gezin naar Amsterdam. Na zijn lagere school in Amsterdam, deed Joop gymnasium B in Venray bij de paters franciscanen. Al vroeg trok onderzoek zijn aandacht. Met zijn zus verzamelde hij bloemen die hij thuis determineerde. Zijn lijfspreuk was en bleef: Laat je verwonderen.

Op 7 september 1955 trad hij in bij de jezuïeten in Grave. Joop koos voor de jezuïeten omdat er zoveel wetenschappers in de Orde hadden gezeten en omdat wetenschap in de Orde belangrijk werd geacht. Dat viel hem

wel wat tegen; in zijn tijd bleek de belangstelling voor de wetenschap steeds geringer. Zelf mocht Joop na de gebruikelijke studie filosofie aan het Berchmanianum in Nijmegen natuurkunde studeren in Amsterdam. Na zijn kandidaatsexamen studeerde hij eerst theologie in Maastricht, waar hij op 11 juni 1966 priester werd gewijd. Daarna vervolgde hij zijn studie natuurkunde in Amsterdam en promoveerde aldaar in 1971 tot doctor in de wis- en natuurkunde.

Zijn hele verdere leven zou in dienst blijven staan van de wetenschap. Na een korte periode in Luik bleef hij lang als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Rijksuniversiteit van Utrecht bij het Filosofisch Instituut Afdeling Kenleer en Wetenschapsleer. Na een reorganisatie aldaar verliet Joop Utrecht in 1992. Vanaf die tijd verdeelde hij zijn tijd tussen het *Jesuitenkolleg* in Innsbruck in Oostenrijk en in de Verenigde Staten, waar hij als gastdocent optrad. Zijn voornaamste aandacht ging uit naar de filosofie en de geschiedenis van de exacte wetenschappen en hun relatie met religie en geloof.

In een kerstbrief schreef hij eens dat hij terugkijkend in de geschiedenis zag dat er steeds wanneer er voor de mensheid rampen en schier onoplosbare problemen waren er zich een onverwachte draai voordeed waardoor de mens verder kon en er iets beters uit kwam. Hij was ervan overtuigd dat er zich ook nu iets groots, iets moois bezig was te ontwikkelen. En op de terreinen waar hij zich thuis voelde wilde hij op de hoogte blijven van die ontwikkeling. Zijn vorming had hem daartoe ook de middelen gegeven. Hoewel hij helemaal een exacte wetenschapper was had hij grote vraagtekens bij de pretenties van die wetenschap, die alleen maar keek naar de meetbare materie. Liefde was voor hem een belangrijkere kracht om de toekomst gestalte te geven.

Op verschillende manieren wilde hij meehelpen vorm te geven aan die nabije toekomst:

(a) Intellectueel probeerde hij te doorgronden in welke richting de wereld zich ontwikkelde; dat bracht hem naar het gebied van de kunstmatige intelligentie, maar ook naar de verkeersproblemen van Tirol.

(b) Als gelovige probeerde hij in gebed zich open te stellen voor de ontwikkelingen in de wereld. Dagelijks kwam hij in de Eucharistieviering en ruim voor het begin van de dienst zat hij in stilte in de kapel.

(c) Hij hielp ook met het geld waarover hij kon beschikken. Hij steunde daarmee bijvoorbeeld wetenschappelijke projecten die gericht waren op een duurzame samenleving.

In 2011 kwam Joop als emeritus naar Nijmegen, waar hij zich bleef toeleggen op zijn studie. Hij was een rustige man, die leefde in zijn appartement vol boeken. Maar Joop was niet de wetenschapper die geheel wereldvreemd

in zijn ivoren toren van een utopische wereld droomde. Hij leefde in het hier en nu. Hij leverde zijn bescheiden bijdrage aan de communiteit zoals tafeldienen in de refter. Hij had aandacht voor het personeel. Hij was betrokken bij de wijkraad van Brakkenstein.

Joop was ook een familieman. Hij onderhield ijverig de onderlinge contacten. Hij genoot intens van de bezoeken en feesten. Als gastheer van familie en vele vrienden deed hij alles om er een boeiend en gezellig samenzijn van te maken. Zijn lustrum en verjaardagen waren altijd zeer speciaal en interessant.

Geheel onverwacht kwam er een einde aan zijn leven door een hartstilstand in de ochtend van 25 november. 's Morgens was hij nog met de fiets weg geweest, maar toen hij geheel tegen zijn gewoonte niet op tijd aan de middagmaaltijd verscheen werd hij dood op zijn kamer gevonden. 🕊️

Broeder Bernard Verkissen (1924 - 2021)

Bernard Verkissen werd geboren te Overmere (Oost-Vlaanderen) op 15 februari 1924 als oudste van acht kinderen in het gezin van Octaaf Verkissen en Irma Van Malderen. Vader was een "poulier", een kleine handelaar in pluimvee die per fiets de boerderijen bezocht. Bernard was als kind geen gemakkelijk jongetje, eerder een "deugniet" die veel op straat speelde en moeilijk in het oog te houden was. Wat niet belette dat hij het zijne deed voor het huishouden. Zo reed hij bijvoorbeeld rond met een karretje om mest te verzamelen voor de tuin. Daarnaast was hij te vinden voor de gezellig-

heid van het dorpsleven. Het gezin woonde in een herberg van de plaatselijke brouwerij waar 's zondags flink werd "gebold", een caféspeel dat wij niet meer kennen.

Hij behield mooie herinneringen aan de tijd van zijn lagere school waar hij al geloofd werd om zijn mooie stem. In september 1938, veertien jaar oud, ging hij werken – studeren zat er voor hem niet in. En dat terwijl zijn jongere broer André naar het H. Maagdcollège in Dendermonde mocht gaan en priester zou worden van het bisdom Gent. Bernard ging helpen in het poeliersbedrijf van zijn tante in Herdersem. Hoe is hij dan in contact gekomen met de jezuïeten? Na vijftien maanden, toen de mobilisatie volop aan de gang was en een kozijn opgeroepen werd, kreeg hij de kans die te gaan vervangen bij de paters jezuïeten te Gent. Daar maakte hij kennis met drie broeders en daar ontdekte hij zijn roeping. Hij trad in te Drongen op 31 juli 1942.

In 1945, na het noviciaat, werd hij naar Turnhout gestuurd als kok op de Apostolische school. Dat deed hij zeven jaar: koken werd zijn passie. We hoorden er af en toe pittige anekdotes over. Daarna volgden voor hem, in een snel tempo: één jaar in Leuven, één jaar in Brugge, twee jaar in Borgerhout en ten slotte een langere periode, als kok natuurlijk, in Drongen. Drieëntwintig jaar bereidde hij de maaltijden in die grote Oude Abdij vol novicen, junioren, broeders en paters. Het beheren van die grootkeuken was geen gemakkelijke opdracht maar Bernard deed dat met brio. De meesten onder ons herinneren zich nog zijn sterke figuur, zijn vriendelijk en kordaat voorkomen en vooral zijn smakelijk eten. Iets te dikwijls "porridge" volgens sommigen, maar

bijval voor zijn feestmaaltijden volgens allen. Ja, het werk en ook de persoonlijkheid van de kok is belangrijk voor het leven in een gemeenschap. *Bona culina, bona disciplina*. Wie van ons kende niet dat wijze gezegde?

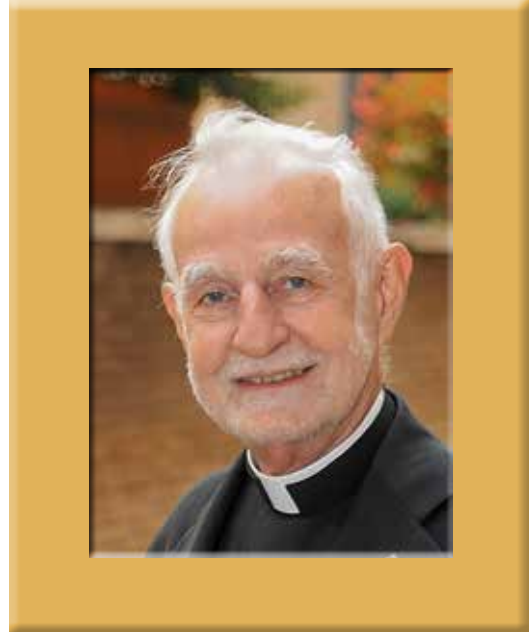
Kok is hij gebleven in zijn volgende woonplaats, Oudergem, het nieuwe noviciaatshuis, waar hij 11 jaar verbleef tot in 1990. Toen het noviciaat naar Brugge verhuisde, bleef Bernard in het Brusselse en werd hij koster en subminister in het grote huis van de Gesù op de Haachtse Steenweg. Twee jaren later werd hem gevraagd om lid te worden van een vernieuwde gemeenschap in het bedevaartsoord van Oostakker om daar het huiselijk werk te verzorgen. Negen jaren later, toen de paters Oostakker verlieten, mocht hij op rust gaan in het Dijlehof in Leuven. Hij verbleef er van 2002 tot 2017.

Na de sluiting van de gemeenschap in Dijlehof kwam hij samen met de zes overgebleven confraters over naar Heverlee. Zijn mobiliteit was ondertussen sterk verminderd en langzaam voelde hij ook andere kwalen opkomen. Niet-

temin bleef hij tot op het laatste deelnemen aan de gemeenschappelijk oefeningen en bleef hij uit volle borst meezingen in zondagse en andere vieringen. In die laatste jaren werd nog duidelijker dan voorheen dat Bernard meer was dan de goede kok die wij hadden leren waarderen. Hij was een goede zanger die zijn sonore stem graag ten dienste stelde bij allerlei gelegenheden, die zich trouwens steevast aansloot bij een koor. Jammer dat tijdens zijn laatste jaren zijn gehoor verzwakte zodat samenzang moeilijker werd.

Op te merken is vooral dat Bernard een warmhartig mens was, altijd positief ingesteld tegenover iedereen en in alle omstandigheden. Altijd graag bereid om een partijtje bridge te spelen. Een man met een gouden hart wiens hartelijkheid en eenvoud in de omgang hem tot vriend maakten van allen die hij op zijn weg ontmoette. Geen wonder dat iedereen hem in zijn communiteit wilde hebben. Hij was zo'n heerlijke medebroeder! Hij had ook gouden handen en daarmee heeft hij ontzettend veel diensten bewezen. Koken was zijn passie. Maar daarnaast kon je hem ook de populieren in Drongen zien snoeien of de dakpannen van het noviciaat in Oudergem zien herstellen. Dat alles heeft hij gecombineerd met een hunker naar stil gebed. Bernard was een vrome, biddende religieus. Vele uren heeft hij doorgebracht in een intiem gesprek met God, zijn Heer.

Op woensdagavond 22 december 2021 is hij na de ziekenzalving voorgoed ingeslapen. Voortaan kan hij zijn stem voegen bij die van de hemelse koren. Of klinkt dat te poëtisch? 🍷

Pater Marcel Chappin (1943 - 2021)

Tijdens de kerstnacht, precies om 23.30, overleed Marcel Chappin SJ, 78 jaar oud, na een aanslepende kanker, des te pijnlijker omwille van de maandenlange tracheotomie die hem ervan weerhield normaal te spreken, te eten en te drinken. Nochtans heeft hij zijn ziekte en aftakeling met enorme overgave gedragen in een langzaam maar sereen loslaten van alles wat hem dierbaar was.

Geboren in Nijmegen in 1943, ingetreden in de Sociëteit in Mariëndaal op 7 september 1961, priester gewijd op 28 augustus 1976, en het grootste deel van zijn jezuïetenzending doorgebracht als docent kerkgeschiedenis aan de *Gregoriana* in Rome (1981-2014), kan men zijn leven het best typeren als een kruising tussen kartuizer en gentleman. Altijd piekfijn uitgedost in zijn clergyman met manchetten en zijn lintje van de *Orde van de Nederlandse Leeuw* dat hem in het jaar 2000 uitgereikt werd door Koningin Beatrix, hield hij van zijn motto "Chappin Chartreux (karthuizer)". Voor velen is hij dan bijna ook een onbekende, zelfs voor zijn

medebroeders in de provincie of op de Gregoriana, en toch was deze fijne man verre van een kluisenaar. Getuige daarvan zijn enorme kennisgevingen die hij persoonlijk opvolgde: van studenten tot en met het personeel van het Vaticaans archief waar hij van 2007 tot 2013 vice-prefect was, een job die hij cumuleerde met de reorganisatie van het archief van het Staatssecretariaat.

Marcel is wel nooit een makkelijke jezuïet geweest, misschien zelfs een buitenbeentje. Maar een man met een groot en onwankelbaar geloof, enorme délicatesse en diepe trouw in vriendschap die hij cultiveerde als *ars amicitiae* (e.g. vergat nooit een verjaardag met bijhorend geschenkje). Zijn hart was evenwel niet zo makkelijk te winnen, precies omwille van zijn fijngevoeligheid... dat hem soms deed overkomen als onverbiddelijk in zijn oordeel bij hen die niet bij machte waren het geheim van zijn hart te doorgronden.

Zijn "kartuizer spiritualiteit" schilderde hij graag af met het beeld van de worsteling van Jakob met de Engel in de nacht vooraleer de Jabbok rivier over te steken: een strijd waarbij Jakob gewond door een heupstoot getekend uit de strijd komt maar met kennis van de naam van de Heer. Desalniettemin, een worsteling zowel voor Marcel als voor de Heer, waarbij eenieder wint aan vrijheid en innerlijke verbondenheid met elkaar. Op kerstnacht heeft Marcel zijn laatste strijd met de Engel gestreden vooraleer definitief de Jabbok over te steken naar het Morgenland waar "alles genade is". Een slagzin die hij graag gebruikte: "Alles is genade, ik heb alles gehad in het leven." Niet voor niets wenste hij dat het *Wilhelmus* zou aangegeven worden op zijn uitvaart. 🙏

Pater Charles Libois (1929 – 2021)

Charles Libois werd op 15 juni 1929 geboren in Maastricht; hij was de oudste van vier kinderen en de enige zoon. In zijn lagereschooltijd verhuisde de gelovige katholieke Limburgse familie naar Roermond waar hij het Gymnasium (bèta) diploma behaalde. Dat was een hele prestatie want al vroeg was ontdekt dat hij slechthorend was. Een broeder op de lagere school in Maastricht, die logopedist was, had hem leren spreken en liplezen en zo had hij de schoolopleiding toch kunnen volgen.

In de vijfde gym werd het Charles duidelijk dat hij priester wilde worden en wel missionaris, maar hoe dit verlangen te realiseren, wist hij niet meteen. Na een lange en niet gemakkelijke zoektocht is hij uiteindelijk ingetreden bij de jezuïeten in Mariëndaal op 7 september 1947. Daar deed hij eerst twee jaar noviciaat en één jaar junioraat en vervolgens drie jaar filosofie in het Berchmanianum in Nijmegen.

Aan het einde van zijn filosofiestudie kreeg zijn missieverlangen een positief antwoord; hij zou naar Indonésië gaan. Vanwege de politieke spanningen in die tijd tussen Indonésië en Nederland bleek het echter onmogelijk om een

reisvisum te krijgen. Volgde een jaar wachttijd in Amsterdam waar hij lessen Maleis kreeg en hij bij het blad *De Linie* werkte. Het jaar erop bracht hij door in Maastricht en studeerde hij op eigen initiatief Arabisch en islam. Toen zei provinciaal Kolfshoten dat hij met de studie theologie moest beginnen en is hij in Maastricht tot priester gewijd op 22 augustus 1958.

Omdat het niet meer mogelijk was om Nederlandse jezuïeten naar Indonesië te sturen vroeg de jezuïetenleiding in Rome de Nederlandse provincie om het Nabije Oosten met mankracht te helpen. Zo zijn tussen 1958 en 1968 35 Nederlandse jezuïeten gezonden naar de Nabije Oosten provincie die toen bestond uit Libanon, Egypte en Syrië – Charles was één van hen. Na zijn derde jaar in St André (Oostenrijk) vertrok hij in 1960 met drie andere Nederlandse jezuïeten per boot van Venetië naar Beirout in de verwachting dat zij de rest van hun leven in het Nabije Oosten zouden blijven. De eerste vier jaar bracht Charles door in Libanon, voornamelijk om zijn kennis van het Arabisch en de islam te perfectioneren.

In 1964 werd hij naar Egypte gezonden; eerst drie jaar in Garagos. In dit dorp bij Luxor was hij getuige van de laatste overstroming van de Nijl voordat de bouw van de Aswandam een eind maakte aan dit jaarlijks gebeuren. Hij deed hier zijn laatste geloften (1965), zorgde er als minister voor de materiële gang van zaken en voor de financiën, en was verder hulppastoor. Hij heeft zich ook beziggehouden met de administratieve problemen verbonden aan het vertrek van de jezuïeten uit het dorp in 1967.

In Garagos vernam hij zijn benoeming op het *Collège de la Sainte Famille* in Cairo waar hij

de rest van zijn leven zou blijven; met uitzondering van de jaren 2003-2008 als secretaris van de provinciaal in Beirout. Op het college in Cairo was zijn voornaamste functie econoom van de communautiteit, van de school en ook van de jezuïetenregio Egypte. Verder verleende hij er administratieve diensten aan zijn medebroeders en collega's en was hij gastenpater.

Maar hij was ook historicus met vele publicaties op zijn naam. Heel interessant zijn zijn studies over de geschiedenis van de jezuïeten in Egypte van voor de opheffing in 1773 waarop hij in 1985 cum laude promoveerde aan de *Gregoriana* in Rome. Hij was corresponderend lid van historisch instituut van de jezuïeten in Rome en bij zijn overlijden lag op zijn bureau een manuscript van een onderzoek over de jezuïeten van het Nabije Oosten van 2004 tot 2021, klaar voor de drukker.

Charles heeft veel gedaan voor de jezuïetenprovincie van het Nabije Oosten. Wat we vooral kunnen bewonderen is zijn wilskracht die hem in staat stelde om, ondanks zijn slechthoerigheid, verschillende talen te leren. Verder denken we aan zijn trouw in zijn relaties met het personeel van het college, zijn nieuwsgierigheid, de precisie in zijn wetenschappelijke onderzoeken en – niet te vergeten – zijn humor.

Charles is gestorven op 25 december 2021 in Cairo op 92-jarige leeftijd. Hij had al wat gezondheidsproblemen, maar uiteindelijk is een coronabesmetting hem fataal geworden. Moge hij rusten in vrede. 🙏

Pater Leonard Smit (1941 - 2022)

Leonard werd op 30 mei 1941 geboren te Breda als oudste van een gezin met twaalf kinderen, zes jongens en zes meisjes. Hij behaalde zijn HBS-diploma aan het Onze Lieve Vrouweceum aldaar.

Na twee jaar *Schola Carolina* in Den Haag trad hij op 7 september 1962 in bij de jezuïeten in Grave. De studie filosofie aan het Berchmanicum beviel hem niet erg en hij kreeg verlof tijdens zijn laatste jaar surveillant te worden aan het Canisius College. Die taak vervulde hij tot hij in 1968 naar Indonesië vertrok. De eerste twee jaar studeerde hij Indonesisch en Javaans in het Klein Seminarie Mertoyudan. Daarna studeerde hij theologie in Yogyakarta. Op 8 december 1973 werd hij priester gewijd in Amsterdam door mgr. Ernst.

Terug in Indonesië werd hij hulppastoor in Muntilan, van waaruit hij de staties van Mungkid en Tumpang bediende. In die desa's kwam zijn kennis van het Javaans goed van pas en hij kon het daar ook perfectioneren. In Tumpang leerde hij ook het belang van de missiescholen kennen. Sinds 1918 heeft de Javaanse missie in het teken gestaan van het onderwijs, vooral nadat pastoor Frans van Lith in Muntilan een kweekschool had opgericht. In een tijd dat de regering nauwelijks scholen in de desa stichtte waren de missiescholen van eminent belang voor de ontwikkeling van de dorpsjeugd. De scholen waren ook een belangrijke weg voor de verbreiding van het katholieke geloof. Veel van die scholen waren verenigd onder de paraplu van de Yayasan Kanisius. Die Stichting zou een belangrijke element worden in het

werk van Leonard. In 1982 werd hij de directeur van de afdeling Solo en in 1990 nam hij de verantwoordelijkheid van de hele Stichting over van pater Kees Oosthout. Dat was een zware taak. Hij moest regelmatig de meer dan 100 scholen van de Stichting langs, meestal in afgelegen dorpen, hij moest zorgen voor het personeel en voor de financiën. Die taak heeft hij uitgevoerd tot 2012. Hij deed het met verve, met plezier en ook wel met harde hand. Hij werd door het personeel zowel bewonderd als gevreesd. Een nog zwaardere taak wachtte hem in 1998 toen hij directeur werd van YADAPEN, de Stichting die de pensioenen regelt van het personeel van de katholieke scholen en andere instanties. Wisselende koersen, inflatie en overheidsregels hebben hem veel hoofdbreukens gekost. Het voordeel was dat hij jaarlijks daarvoor in Nederland moest zijn en familie en medebroeders kon bezoeken. Die konden dan meegenieten van zijn problemen. In 2012 stond het pensioenfonds stevig in zijn schoenen en kon Leonard zijn taak overdragen.

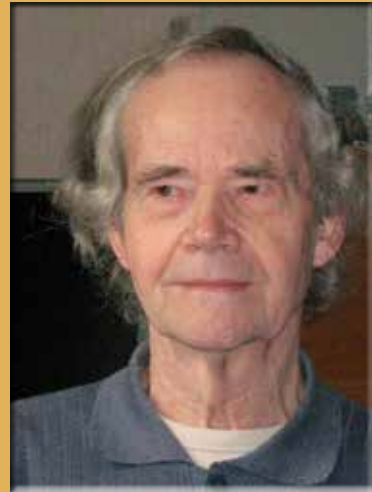
Het liefst was Leonard werkzaam als pastoor. Naast zijn taak voor de scholen en de pensioenen had hij altijd ook de verantwoordelijk-

heid voor een grote stadsparochie: in Solo (Purbayan) waar hij de kerk renoveerde en uitbreidde en in Semarang (Karang Panas, Bongsari en Gedangan). Hij genoot van zijn werk als pastoor: het celebreren van de Eucharistie in overvolle kerken, het toedienen van de Sacramenten van huwelijk, doop en biecht. Hij sprak uitstekend Javaans. In 1984 was hij Indonesisch staatsburger geworden. Dat zijn werk gewaardeerd werd bleek o.a. uit het feit dat hij door de bisschop van Semarang in zijn consult werd opgenomen en later ook door de provinciaal van de jezuiten.

Het kostte Leonard grote moeite om met emeritaat te gaan. Maar zijn gezondheid ging ernstig achteruit en hij verhuisde naar Huize Emmaus in Giri Sonta, waar de bejaarde jezuiten worden verzorgd. Eind december 2021 kreeg hij een hersenbloeding die hem in het ziekenhuis Sint-Elisabeth in Semarang deed belanden, waar hij een maand lang werd verpleegd. Op 29 januari 2022 stierf hij in Giri Sonta. Hij werd zoals hij altijd gehoopt had begraven onder de palmen op het kerkhof van Giri Sonta. 🕯️

Pater Reimond Coulier (1927 – 2022)

Reimond Coulier werd geboren als vierde van vijf kinderen op 5 april 1927 in Westende, waar vader hotelier was. Amper zeven jaar oud maakt hij het overlijden van vader mee. Het gezin ging dan in Strombeek-Bever wonen, waar hij een stiefvader kreeg die adjudant was in het leger. Na de Latijns-Griekse humaniora in het Sint-Pieterscollege te Jette in 1946 trad hij in te Drongen. Zoals toen nog gebruikelijk was volgde daarop een tweejarig juvenaat.

Dat bestond voor hem uit één jaar kandidatuur Romaanse filologie (met complementen van klassieke filologie) aan de *Facultés Universitaires Notre Dame de la Paix* te Namen en één jaar (koloniale studies?) aan de universiteit van Leuven.

De periode die hij in Leuven wijdde aan de studie van de filosofie kende onderbrekingen wegens gezondheidsredenen. Daarvan was nog weinig te merken toen hij zich van 1953 tot 1956 ontplooidde als surveillant en leraar op het Xaveriuscollege te Borgerhout. De leerlingen maakten met hem kennis op een niet te vergeten manier. Op de speelplaats bleken op een dag twee borden voor basketbal aangebracht. Reimond plaatste zich met een voor de leerlingen nieuwsoortige bal in het midden van het terrein en wierp die als een volleerde basketspeler naar één van die borden. Onmiddellijk raak, in de korf. Zijn reputatie was gemaakt. De mare deed de ronde dat hij lessen had gevolgd aan het "sportkot" van de Leuvense universiteit. Dat was het begin van een rijke sportieve traditie die de ploeg van het college en daarna die van de oud-studenten heeft opgestuwd naar grote hoogten.

Na zijn tijd als surveillant brak de tijd aan voor de studie van de theologie: de eerste drie jaren in Leuven, het vierde in Heverlee waar hij bij de eerste groep wijdelingen hoorde die in de nieuwe kerk gewijd werd (1959). Onmiddellijk na de theologie ging hij gedurende één jaar op het Sint-Jozefscollege van Aalst de prefect vervangen om daarna zijn derde proefjaar te doen.

Dan volgde een lange periode van collegewerk; eerst vier jaren te Antwerpen op het O.-L.-Vrouwecollege als leraar (1962-1966), daarna vier en twintig jaren op het Sint-Jan-Berchmanscollege te Brussel. Hij was er afwisselend leraar in de humaniora en godsdienstleerkracht in de lagere school. Zijn verblijf daar sloot hij af met drie jaren als econoom. Te weinig geweten is dat hij zich in die tijd ook ontpopte als troubadour met luisterliedjes van zijn Franse confrater Aimé Duval, zij het dat zijn optreden beperkt bleef tot zijn familiekring. Met veel succes trouwens.

In 1990 verhuisde Reimond naar Antwerpen, naar de gemeenschappen in de Grote Kauwenberg en op de Graanmarkt, waar hij zich vooral verdienstelijk maakte als stipte econoom van de gemeenschap. Dat was ook de tijd van de opkomst van de informatica. Daarvoor was Reimond de juiste man op het juiste moment. De liefde voor de elektronica en voor de computer, had hij van Brussel meegebracht en nam hem steeds meer in beslag. Daarmee heeft hij veel medebroeders kunnen helpen. Velen herinneren zich nog zijn bereidwilligheid en zijn systematische manier van werken bij het zoeken naar de oplossing voor allerlei defecten. Zijn kamer leek wel één groot atelier waarin alleen hij zijn weg vond.

In 2015, 88 jaren oud geworden, verhuisde hij naar Heverlee. Hier leefde hij, zoals voorheen, een discreet bestaan te midden van zijn apparaten. Het leek wel het bestaan van een kluzenaar. Maar het was meer dan dat. Hij werd er niet enkel toe gedwongen omdat hij zo veel hinder had aan zijn been. Nee, het had te maken met zijn spiritueel leven. Weinigen hebben beseft vanuit welke diepe werkelijkheid Reimond dagelijks leefde. Hij was een verzoend mens, een mens getekend door pijnlijke ervaringen uit het verleden, maar doorheen de jaren tot berusting en overgave gekomen. Hij noemde zich een gelukkig man en verduidelijkte: "Het geluk komt op me toe vanuit de Andere Werkelijkheid." Wanneer op zijn deur het bericht "niet storen" verscheen, wist je dat hij de eucharistie vierde als een langgerekt gebed. In Heverlee deed hij in de laatste jaren ook de ontdekking van de eucharistieviering in gemeenschap. Als hij achteraan in de kerk plaats nam, deed hij dat niet om afstand te nemen van de gemeenschap maar uit dezelfde nederigheid als die van de onwaardige tollenaar.

Door te verhuizen naar de tweede verdieping van de infirmerie werd zijn isolement minder strak en werd hij meer bereikbaar voor korte bezoeken. Ondanks enkele opnames in de kliniek ging zijn fysieke toestand langzaam achteruit. Daarbij kwam dan nog het coronavirus en dat was de druppel te veel. In de voormiddag van 1 februari 2022 is hij stil teruggekeerd naar de Enige in wie hij sinds vele jaren zijn rust had gezocht. De uitvaart werd gevierd op 4 februari in de kerk van het jezuïetenhuis in Heverlee. Het was een viering even bescheiden als het leven dat hij de laatste jaren had geleefd. 🙏

Pater Guus Ziggelaar (1928 – 2022)

Guus werd op 17 januari 1928 in Amsterdam geboren als jongste in een gezin met drie kinderen. Zijn vader werd werkeloos in de crisisjaren en het gezin leefde in armoede tijdens crisis en oorlog. De broeder-onderwijzer van de Lagere School zorgde ervoor dat de buitengewoon intelligente Guus naar het Ignatiuscollege ging; de benodigde boeken kreeg hij te leen. Hij behaalde er het diploma Gymnasium B en deed bovendien Staatsexamen Gymnasium A.

Op 7 september 1946 trad Guus in bij de jezuïeten in Grave. Tijdens de studie filosofie in Nijmegen ergerde het hem dat de speculatieve wetenschap hoger werd aangeslagen dan de natuurwetenschappen en schreef hij in het huisblad een lofrede op de exacte wetenschappen. Het was dan ook niet verwonderlijk dat zijn oversten hem kozen toen in Denemarken een wiskundeleraar gezocht werd. Hij studeerde wis- en natuurkunde in

Kopenhagen en gaf tevens les aan het door jezuïeten geleide Niels Steensens Gymnasium. Na zijn doctoraalexamen cum laude studeerde hij theologie in Maastricht en werd daar priester gewijd op 31 juli 1961.

Van 1963 tot 1964 was hij leraar aan het Ignatius College in Amsterdam en deed opnieuw doctoraalexamen wis- en natuurkunde, nu aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna keerde hij terug naar Denemarken, waar hij het grootste deel van zijn leven zou blijven. Eerst werd hij docent aan de Universiteit van Århus. In 1968 verhuisde hij naar Kopenhagen, waar hij docent werd van de Staats Hogeschool voor Leraren. In 1971 promoveerde hij tot doctor in de wis- en natuurkunde aan de Universiteit van Kopenhagen met een proefschrift over pater Pardies SJ, een van de inspirators van Christiaan Huygens' golftheorie van het licht.

In 1975 en 1976 nam hij verlof om te doceren aan de Kenyatta University in Nairobi, Kenia, een periode die hij als een van de meest verrijkende ervaringen van zijn leven beschreef: de prachtige natuur, het opleiden van leraren in een ontwikkelingsland, leven in een missiekerk, praktische oecumene. Hij hield er een levenslange liefde voor de missie aan over, zich concreterend in het zoeken van fondsen voor diverse projecten.

Van 1981 tot 1982 was Guus in Rome om een boek te schrijven over pater François d'Aguilon SJ, eveneens een geleerde die zich bezighield met het licht. In die tijd schreef hij ook een bijdrage voor het jubileum van de Gregoriaanse Kalenderhervorming van 1582, waarin pater Clavius SJ een grootaandeel had gehad. Steeds meer ging de belangstelling van Guus uit naar

de geschiedenis van de natuurkunde en van de rol die de jezuïeten daarin hadden gespeeld. Met name boeide hem het fenomeen van het licht en de werking van het oog. Misschien had dat te maken met zijn eigen kleurenblindheid; hij had moeite rood en groen van elkaar te onderscheiden. Guus raakte ook steeds meer geboeid door Niels Steensen, de grote Deense wetenschapper, die op latere leeftijd zich bekeerde tot het katholicisme. Hij gaf geannoteerde geschriften van deze geleerde uit en zette zich in voor diens canonisatie. In 1988 werd hij zaligverklaard door Paus Johannes Paulus II. Naast zijn omvangrijke wetenschappelijk werk was Guus ook pastoraal actief in parochies in Århus en Kopenhagen en voor zusterkloosters.

In 2012 keerde Guus terug naar Nederland en nam zijn intrek in het kloosterbejaardenoord Berchmanianum, later Aqua Viva. Hij werd er koster, een taak die goed paste bij zijn liefde voor de liturgie.

De bisschop van Kopenhagen beschreef hem in zijn condoleancebrief als bescheiden en wilskrachtig. Guus was zeker bescheiden. Hij had weinig nodig. Hij had bijna niets op zijn kamer en hij was zeer matig in zijn consumpties. Tv vond hij verloren tijd. Hij nam zijn gelofte van armoede heel serieus. Maar Guus was ook wilskrachtig. Als hij ergens in geloofde dan ging hij ervoor en kon hij er zich in vastbijten op het fanatieke af. Maar hij kon zichzelf ook relativeren en had een goed gevoel voor humor.

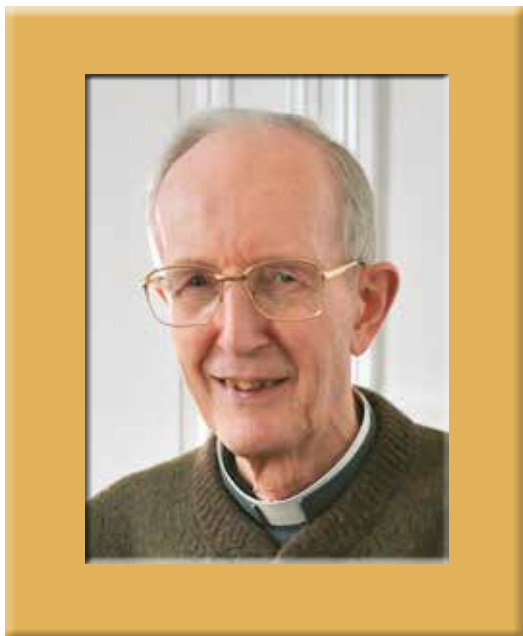
De laatste jaren ging zijn gezichtsvermogen sterk achteruit en na een val was hij gekluisterd aan zijn rolstoel, maar zijn gehoor bleef

scherp en hij bleef helder van geest tot het einde. Na een kort ziekbed stierf hij rustig en in volle overgave even na middernacht op zondag 13 februari. 🙏

Pater Guy Borreman (1934 – 2022)

Guy Borreman werd geboren op 12 oktober 1934 in Hofstade bij Aalst. Hij was de jongste van de zeven kinderen in het gezin van Charles Borreman en Mariëtte Van Doren. Vader was industrieel en leidde een katoenspinnerij in Aalst. In die stad volgde Guy de Latijns-Griekse humaniora op het Sint-Jozefscollege. Later zouden vele mensen Guy leren zien als een zeer vergeestelijkt man. Het is goed te weten dat hij in zijn jonge jaren erg sportief was, een goede gymnast en een dienstvaardige scout.

Na de humaniora stapte hij onmiddellijk, op 7 september 1952, over naar het noviciaat in Drongen. Op de twee jaren noviciaat volgden drie jaren juvenaat waarvan één jaar besteed werd aan zijn militaire dienst en twee jaren aan het behalen van de kandidatuur in de klassieke filologie. Daarna volgden drie jaren filosofie (1957-1960), deels in Leuven, deels in Heverlee, en drie jaren als studiemeester bij de grote internen te Turnhout. Op deze laatste ervaring keek hij achteraf met veel voldoening terug. Kennelijk kon hij goed om met grotere jeugd. Na deze stage besteedde hij vier jaren aan de studie van de theologie, de laatste voorbereiding op het priesterschap. In de kerk van het nieuwe studiehuis in Heverlee werd hij door mgr. Van Peteghem, de toenmalige bisschop van Gent priester gewijd op 30 juli 1966.

Na de theologie ging Guy als priester aan het werk. Het eerste jaar bediende hij de kerk van de residentie "de Gesù" te Brussel. Maar meteen daarop volgde een eerste grote periode in zijn apostolisch leven. Gedurende 11 jaar was hij kerkprefect van de kerk van het studiehuis in Heverlee en zielzorger van de wijk Boskant rond deze kerk. Het was de tijd van de vernieuwing van de liturgie na het tweede Vaticaanse concilie en dankzij inbreng van de talrijke jongeren van deze wijk kenden de jeugdmissen een groot succes. Ja, Guy kon goed om met jongeren en dat hoewel hij niet echt een lid was van de jeugdcultuur. Er groeide een heuse jeugdwerking rond het koor en het orkestje. Was de liturgie helemaal correct, was de theologische invulling altijd volkomen orthodox? Wat daar ook van zij, wie het heeft mogen meemaken, van ver of van nabij, kan niet anders dan er met vreugde en ook met enige weemoed aan terugdenken.

Toch voelde Guy zich geroepen tot een andere vorm van apostolaat, directer en dieper ingrijpend. In 1979 verhuisde hij daarvoor naar het nog jonge retraitshuis in Hasselt, Godsheide,

waar hij eerst meedraaide bij het geven van jeugdretraites maar na een enkele jaren overging tot het geven van de Geestelijke Oefeningen in de stijl van de Charismatische Vernieuwing. Om zich daarmee vertrouwd te maken ging Guy de retraits volgen in het door de Waalse confraters geleide retraitshuis van Fayt-lez-Manage. Hij is zelfs een tijd gaan verblijven in een gemeenschap van le Chemin Neuf om tot een grotere helderheid te komen. In de bedding van de Charismatische Vernieuwing heeft hij de kans gevonden om zijn eigen godsverbondenheid te ontwikkelen. In weerwil van een zekere scepsis t.a.v. de Charismatische Vernieuwing bij sommigen van zijn medebroeders is hij vastberaden en zonder enige bitterheid in die richting verder gegaan. Dit leidde tot de vorming van een grote groep regelmatig terugkerende retraitsanten waarvoor hij een vast team van begeleiders vormde. Dit werk gaf hij de naam "Gebedsschool Bron van Levend Water". Daaraan zou hij al zijn krachten blijven geven ook toen hij zich verplicht zag nog enkele malen te verhuizen.

In 1996 ging hij in Aalst wonen. In dat jaar voegde pater Aimé De Vocht zich bij hem als zijn vaste medewerker. Wegens de opheffing van de gemeenschap in Aalst in 2005 trok hij naar Mechelen. De laatste verhuizing, naar Heverlee, vond plaats in 2016. Na het verzorgen van een laatste lange retraite, de zgn. "dertigdaagse", in de grote vakantie van vorig jaar (2021) was zijn energie opgebruikt. Hij had alles gegeven. Zoals in het evangelie de wijngaardenier de goede ranken snoeit opdat ze rijke vruchten zouden dragen, zo heeft de Heer ook Guy gezuiverd. Hij heeft onbegrip en tegenstand ervaren. Maar hij is niet verzuurd geraakt. Hij is een vriendelijk en fijnzin-

nig mens gebleven. De moeilijkheden die hij ondervond brachten hem telkens weer tot bij de Bron waaruit hij zo graag putte. En gaandeweg leerde hij van zijn Meester wat zachtmoedigheid is.

Een ongelukkige val op 12 september en de voortschrijdende kanker voerden hem, tijdens zijn laatste maanden onder ons, van het ene ziekenhuis naar het andere. Op 7 december 2021 ontving hij, omringd door zijn huisgenoten, de ziekenzalving en op 14 februari 2022 is hij vroeg in de morgen zachtjes en toch nog onverwacht ingeslapen. Zijn uitvaart in Heverlee op 19 februari, bijgewoond en intens meegeleefd door een grote groep "retraitanten", bood ons een gelegenheid om onze dankbaarheid uit te drukken om zijn gegeven leven. 🙏

Pater Wim Schellekens (1921 – 2022)

Voor de oorlog ging hij naar het Sint-Aloysiuscollege, Den Haag. Zijn vader was gynaecoloog en hoofd van de afdeling in het RK Westeindeziekenhuis. Uit dat grote gezin leefden nog een zus en een broer toen Wim in 2022 stierf.

In 1940, na het eindexamen op het Sint-Aloysiuscollege, trad Wim toe tot de jezuïeten. Na het noviciaat in Grave en een jaar junioraat in Nuenen, filosofie in Eijsden. Hij zei erover: "We merkten niet veel van de oorlog. In Eijsden fietste elke morgen een broeder langs de boeren om wat eten te kopen zonder de bonnen. We kwamen nauwelijks het dorp uit. Af en toe naar Maastricht voor een doktersbezoek, met toestemming van de bezetter. Na de oorlog deed ik mijn laatste jaar filosofie

in het Berchmanianum, dat nog voor de helft ziekenhuis was. Toen ging ik naar de Esserberg, Groningen, waar het St Maartenscollege werd opgezet. Een open tijd met slechts twee anderen: pater Hertogh en pater Walenkamp. Daarna twee jaar surveillant op het internaat in Nijmegen. Daar was ik weer onzelfstandig, alles volgens de regels, zwaar." Na de vier jaar theologie in Leuven en een jaar tertiaat in *Haus Sentmaring*, Münster, ging Wim naar Spaubeek: retraitewerk onder mijnwerkers. Daarna vier jaar op de Krijtberg in Amsterdam, drie jaar in de Canisiuskerk Nijmegen, een jaar adjunct econoom op het Berchmanianum en nog een jaar in de Stijn Buysstraat.

Belast met huisbezoek, jeugdwerk of de katholieke verkenners, landde hij eigenlijk nergens "echt". In de zomervakantie hielp hij op pastorieën in Duitsland. Na zo'n zomer in Baumholder in 1964 werd Wim tijdelijk teruggevraagd omdat de Duitse pastoor verongelukt was. Hij is nooit meer uit Duitsland weggegaan. De zielzorg in Duitsland heeft hem gelukkig gemaakt: eerst in het Rijnland daarna de Saarstreek en later het Westerwald.

De laatste etappe van zijn leven bracht hij hoofzakelijk door in Altenkirchen, een klein stadje in het Westerwald, ongeveer zeventig kilometer van Keulen. Wim woonde ruim veertig jaar in deze streek: eerst in Alsdorf (Sieg), later in Michelbach, en de laatste zes jaar in een bejaardenhuis van de Evangelische Kirche: het *Theodor Fliedner Haus* met ongeveer 60 protestantse en 20 katholieke bejaarden. De appartementjes waren niet groot: een kamer met boekenkast, zithoek, televisie en bed. Frau Christa Horig, die zijn buurvrouw was geweest in Michelbach, even buiten Altenkirchen, bezocht Wim dikwijls en zorgde voor allerlei kleine dingen, zoals een nieuwe bril, een gehoorapparaat of het verstellen van een kledingstuk. Zij hadden elkaar een halve eeuw geleden leren kennen in Saarland. Ze was toen een huishoudelijke hulp in de pastorie; in de laatste jaren van het leven van Wim zorgde ze weer voor hem.

In de aanloop naar zijn honderdste verjaardag bezocht ik Wim. Hij keek terug op die lange, gelukkige jaren in het Saarland en in Westerwald. Hij maakte de balans op. Hij vergeleek ze met de jaren ervoor in Nederland, voor 1965. De communauteiten in Nederland waren toen groot, met een dwingende dagorde en een te kleine zelfstandigheid voor de leden. "Ik was er te vaak onderdaan van een niet zo competente overste. Hier sta ik er bijna alleen voor. [...] Ik ben met de Duitsers meegegroeid, als gelovige. Hier zijn grote problemen met de bisschoppen. Veel katholieken willen zonder hen verder. Duitsers hebben respect voor het gezag, maar nu is het moeilijker om er overste of pastoor te zijn." Tot vlak voor zijn dood bleef hij actief met, onder meer, een tweewekelijkse Bijbelkring met eveneens hoogbejaarde bewoners uit het

Altenheim. Hij leefde er als een tevreden mens. "In de opleiding was ik indertijd niet zo blij met die verzorging, maar nu leer ik te ontvangen."

Op 16 februari 2022 is hij er rustig ingeslapen, in het bijzijn van zo'n jongere broer Louis, een gynaecoloog net als hun vader. Na een Requiem in de parochiekerk te Altenkirchen is hij op Jonkerbos in Nijmegen begraven. 🙏

Pater Paul Mommaers (1935 – 2022)

Paul Mommaers werd geboren in Deurne, een randgemeente van Antwerpen, op 28 oktober 1935 in het gezin van Alfons Mommaers, onderwijzer, en Maria Pousset. Hij had een jongere zus Alma. Na de lagere school volgde Paul de Latijns-Griekse humaniora in het Xaveriuscollege te Borgerhout. Op 7 september 1953 trad hij in het noviciaat te Drongen.

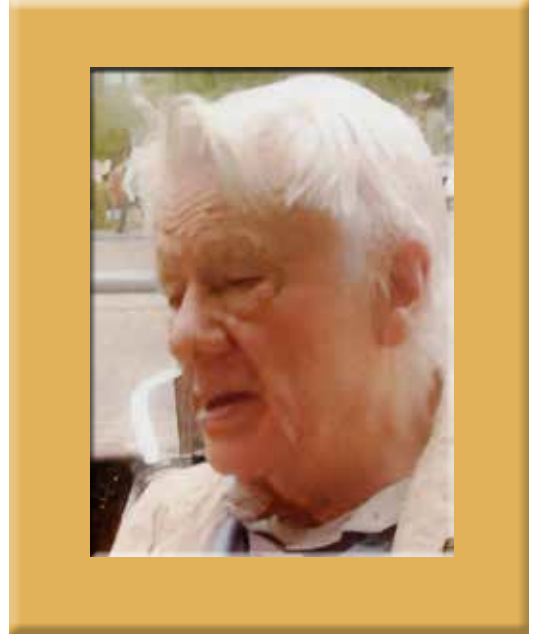
Op de twee jaren noviciaat volgden drie jaren juvenaat. In die periode deed hij zijn legerdienst en wijdde hij zich aan de studie van de klassieke talen, tot en met de eerste licentie. Hierna ging hij aan de universiteit van Leuven zijn tweede licentie behalen, terwijl hij ondertussen ook stage deed als surveillant in het college van Turnhout.

Voor de studie van de filosofie werd hij naar Frankrijk gezonden, naar Vals lès Le Puy (van 1959 tot 1962). Hij heeft er zich kennelijk niet enkel bekwaamd in de filosofie maar ook in de Franse taal. Daarvan zou hij later de vruchten mogen plukken. Dan kwam er een tijd om te doen wat hij heel graag deed: lesgeven. In 1962 werd hij benoemd in het college van Borgerhout voor twee schooljaren.

De verdere voorbereiding op het priesterschap, de studie van de theologie, begon in 1964 in Heverlee. Daar leerde hij zijn tweede roeping kennen. In het tweede jaar maakten hij en een aantal van zijn medestudenten kennis met een gastdocent die overgekomen was uit Rome: P. Albert Deblaere, een specialist in de christelijke spiritualiteit. Die maakt zulke indruk op zijn studenten dat een aantal van hen besloten om hun verdere leven in hoofdzaak te wijden aan de studie van (voornamelijk middeleeuwse) spiritualiteit. Paul was één van hen.

In 1967 werd Paul in Heverlee tot priester gewijd door mgr. Schoenmaeckers. Na het vierde jaar theologie kreeg hij de kans te gaan doctoreren aan de Sorbonne te Parijs. In 1971 verdedigde hij zijn doctoraat in Sciences Religieuses met een proefschrift over Benoit de Canfeld onder de titel *"Benoit de Canfeld, sa terminologie 'essentielle', ses sources flamandes"*. Na nog twee jaren leraarschap in Borgerhout werd hij in 1974 als schrijver en onderzoeker opgenomen in het Ruusbroecgenootschap, waarvan ook andere oud-studenten van P. Deblaere lid werden.

Lesgeven en wetenschappelijk werk bleven zijn voornaamste bezigheid. Aan de UFSIA en later aan de Universiteit Antwerpen doceerde hij godsdienstwetenschappen, aan de KU Leuven geschiedenis van de spiritualiteit. Dat bleef hij doen tot aan zijn emeritaat. Als docent werd hij algemeen gewaardeerd, als examinator werd hij door menigeen gevreesd. Hij was wars van modieuze en oppervlakkige wijsheden. Zijn wetenschappelijk werk bleef gericht op mystieke schrijvers. Na Benoit de Canfeld verdiepte hij zich eerst in de "fenomenologie van de liefde" bij Ruusbroec en vervolgens in de

literaire en spirituele nalatenschap van Hade-wijch. Van haar wilde hij voornamelijk "De Visioenen" uitgeven, vanuit het Midden-Nederlands vertaald in het hedendaags Nederlands, het Engels en het Frans. Een ambitieus werk dat hij niet helemaal heeft kunnen voltooien en dat nu wacht op iemand die het van hem kan en wil overnemen. Eén van zijn laatste publicaties handelde over de esthetiek en de mystiek bij Marcel Proust: een lezing van *À la Recherche du temps perdu*. Een gelijkaardig onderzoek heeft hij ondernomen naar de mystiek in het werk van de Oostenrijkse auteur Robert Musil. Een bewijs dat zijn belangstelling niet beperkt bleef tot middeleeuwse auteurs. Bovendien trad hij ook buiten de grenzen van de christelijke mystiek. Daarvan getuigt zijn werk *Mysticism - Buddhist and Christian*, dat hij uitbracht samen met Jan van Bragt, specialist in het boeddhisme, en dat de vrucht was van een maandenlang verblijf in Japan.

Paul had in het begin van de jaren tachtig het initiatief genomen om een nieuwe gemeenschap te beginnen in een groot huis op de

Antwerpse Graanmarkt. Daar zou het mogelijk zijn om onze confrater Jan Hansen op te vangen die steeds meer begon te lijden onder de gevolgen van MS. Ondertussen moest Paul zelf merken dat hij niet zo goed aardde in een hechte gemeenschap. Hij vond het raadzaam alleen te gaan wonen, zij het niet al te ver uit de buurt. Wat hem toeliet bij confraters op bezoek te gaan en bezoekers te ontvangen. De intimi wisten het: Paul kookte goed en graag...

Maar zijn gezondheid ging achteruit. Zijn gezichtsvermogen verzwakte, een zware handicap voor iemand die zich over middeleeuwse teksten moest buigen. Een eerste beroerte tastte zijn beweeglijkheid aan. Een tweede beroerte maakte het alleen wonen onmogelijk. Na een lange revalidatie werd hij in Heverlee opgevangen. Een moeilijke overgang, maar hij had er vrede mee. Uiteindelijk werd het coronavirus hem noodlottig. In die korte tijd die hij in dat grote huis mocht verblijven heeft hij een diepe indruk nagelaten door de manier waarop hij vocht met zijn handicap en door de vurigheid waarmee hij droomde van verdere uitgaven over Hadewijch. Hij overleed op 18 februari 2022 in de voormiddag. 🙏

Pater Marc De Brouwer (1927 – 2022)

Marc De Brouwer werd geboren op 29 juli 1927 in Troyes, Frankrijk. In die streek had zijn vader een groot landbouwbedrijf gekocht en was hij met een Française getrouwd. De boerderij liep echter niet goed met als gevolg dat het gezin eerst verhuisde naar Lisieux en uiteindelijk naar Brugge. Door de samenwerking met het Franstalige Desclée zou daar de bekende uitgeverij tot stand komen. Marc bleef een voorkeur

bewaren voor het Frans maar was niettemin volledig Nederlandstalig. Hij had een oudere broer, Christian, die eveneens als jezuïet naar India zou vertrekken en een jongere broer die zou intreden bij de Franse jezuïeten. Een familie met sterke bindingen met de jezuïeten, dat mag men wel zeggen.

Marc deed zijn humaniora in het bisschoppelijk Sint-Lodewijkcollege te Brugge. Hij trad in het noviciaat van Drogen op 4 augustus 1944 en studeerde filosofie in Nijmegen. Hij maakte geen geheim van zijn verlangen om missionaris te worden in India en dientengevolge deed hij zijn theologie in het Indische Kurseong (in de buurt van Darjeeling) na een jaar taalstudie. Priester werd hij gewijd op 19 maart 1958. Zijn derde jaar voltooide hij in 1960, in Sitagarha.

Zijn apostolische arbeid in de streek van Ranchi werd in grote mate bepaald door het feit dat hij na zijn filosofie en voor zijn theologie in Aalst een opleiding van technisch ingenieur had genoten. Liever had hij de meer theoretische vorming van burgerlijk ingenieur gevolgd maar later bleek zijn praktische deskundigheid een grote hulp bij zijn inspanningen om zijn pastoraal werk nauw te doen aansluiten bij zijn ontwikkelingswerk. Dat zou vooral blijken toen hij, bijvoorbeeld, in de dorpen honderden en honderden waterputten liet boren. En dat in samenwerking met de lokale gemeenschappen die zich voor deze en andere initiatieven, mede onder zijn impuls, wisten te organiseren in zgn. "wijsheidsraden". Met zijn sociaal werk bereikte hij vele mensen over confessionele grenzen heen. Maar het was te merken dat dit alles gedragen was door een diepe christelijke inspiratie.

Zo is hij echter niet begonnen. Zijn actief jezuïetenleven verliep op een kronkelend pad dat vanop afstand moeilijk te volgen is en dat afhankelijk was van de concrete noden en van de visie van de oversten. Na zijn priesterwijding fungeerde hij eerst als een actieve en gewaardeerde onderpastoor en daarna als pastoor in Kanjaloya. Vervolgens was hij in Ranchi, als *Director Social Work and Catholic Charities*, verantwoordelijk voor de aanvoer van duizenden tonnen graan uit de VS waarmee de aanleg van eigen groentetuinen in de landelijke dorpen gestimuleerd werd. Daarna werd hij ingezet in het Agricultural Training Centrum van Namkum (waar zijn visie door nogal wat tegenstand afgeremd werd) en in het *Xavier Institute of Social Service (XISS)* in Ranchi. En ten slotte, vanaf 1993, het bovenvermelde werk, als Director van Gram Uthan, het sociaal werk van het bisdom, in de dorpen van het bisdom Gumla. Ergens moet hij daarnaast nog tijd hebben gevonden voor het Bariatu Training Institute in Ranchi waar jonge mensen gedurende enkele maanden een theoretische en praktische opleiding volgden om die dan in hun dorpen toe te passen en aan te leren aan anderen.

Zijn bezoeken aan Europa waren sporadisch en stonden vooral in het teken van fondsenwerving. Een man met zijn initiatieven had nu eenmaal een grote behoefte aan fondsen, te meer omdat die doorgaans besteed werden ten bate van armen en gemarginaliseerden. Hij bleef doorwerken, ook na zijn negentigste verjaardag, en stapte nog geregeld op de motorfiets om de projecten van allerlei niet-gouvernementele organisaties te gaan bezoeken. Een lichte valpartij met de moto vlak voor de poort van het huis waar hij woonde

deed hem belanden in de ziekenboeg van Manresa House in Ranchi. Niet zo heel erg, zo leek het, zodat hij na enkel weken naar Gumla kon terugkeren. Maar het ging niet meer: de goede wil en de ijver waren er nog, de energie echter niet meer. Na wat aarzelen heeft hij zijn werk overgedragen aan een priester van het Bisdom Gumla om twee dagen later te overlijden. "Gevallen op het veld van eer", zo zou men in een andere context kunnen zeggen. Hij was 97 jaren oud en op één na de laatste van de Vlaamse missionarissen in India, de voorlaatste van een lange reeks met figuren zoals Constant Lievens en die in 1869 aanving met Pater Stockman. Zijn uitvaart in de kathedraal van Gumla op 25 februari 2022 werd voorgegaan door bisschop Toppo.

Dit overzicht van zijn bedrijvigheid mag niet de indruk wekken dat hij totaal opging in de actie. Hij was ook een denker die graag en vaak van gedachte wisselde met zijn Vlaamse confrater en met goede vrienden waaronder veel Hindoes. Het zou passend zijn zo zijn confraters en anderen in onze streken meer zouden weten over deze uitmuntende missionaris die een voorbeeld, een inspiratie en een vriend was. 🙏

Pater René Loyens

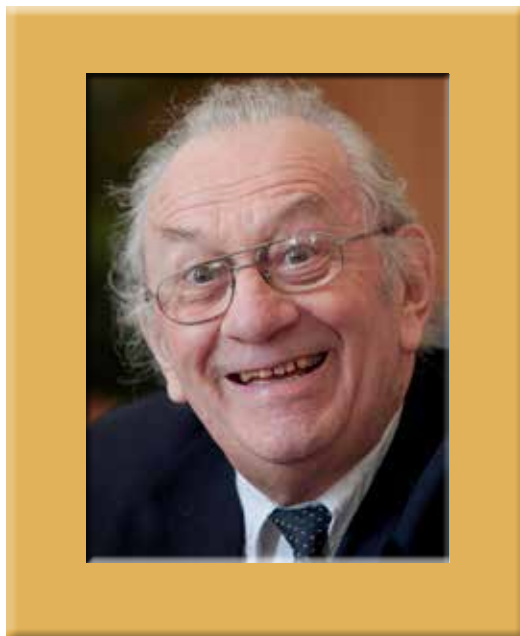
(1923 - 2022)

René Loyens werd geboren in Merksem op 4 november 1923 in het gezin van Jean Loyens en Thérèse Hermans. Hij had een oudere broer, Louis, die priester werd in het bisdom Antwerpen en een jongere broer, Henri, die als kleuter gestorven is. Vader was wat men noemde een "natiebaas", dat is een vooraanstaande ondernemer in de haven van Antwerpen.

René keek met genoeg terug op zijn aangename jeugd thuis en op het Onze-Lieve-Vrouwecollege te Antwerpen. Studeren beviel hem van meet af aan. Na in 1941 zijn humaniora afgesloten te hebben trad hij in het noviciaat te Drongen. Tijdens het juvenaat dat daarbij aansloot behaalde hij de 1e kandidatuur Klasisieke filologie. Na Drongen volgden twee jaren filosofie in Godinne en een derde jaar in Egenhoven, bij de Franstalige jezuïeten. Die boden de Vlamingen een onderkomen in die jaren tijdens en onmiddellijk na de oorlog.

Na de filosofie volgden drie jaren stage: twee jaren als surveillant op het Sint-Jozefscollege in Aalst en één jaar als leraar van de 3e Latijnse op het O.-L.-Vrouwecollege in Antwerpen. In 1951 begon hij de vierjarige studie van de theologie te Leuven waar hij priester werd gewijd op 22 augustus 1954.

Na deze studies kreeg hij als eerste opdracht de functie van leraar van de 3e Latijnse in het Sint-Barbaracollege te Gent (1955 tot 1957). Het jaar daarop, van juli 1957 tot januari 1958 verbleef hij om gezondheidsredenen in het sanatorium te Lemberge. Het volgende jaar bracht hij door in Gandía, Spanje, voor het

derde jaar noviciaat, het laatste vormingsjaar van de jezuïeten.

In september 1959 verhuisde hij naar Gent waar hij lang zou blijven. Hij woonde er ononderbroken in de Savaanstraat, in een huis dat dicht aanleunde bij het Sint-Barbaracollege. Eerst samen met zijn confrater Bob Mathieu en na diens overlijden in 2003 alleen (maar, zoals men zegt, niet eenzaam). Pas einde september 2016 zou hij Gent achter zich laten. Hij begon er in september 1959 als moderator van de Bonden van het Heilig Hart. Maar zijn opdracht breidde zich stelselmatig uit. In 1961 kwam daarbij de functie van geestelijk adviseur van VKW, het Verbond van Kristelijke Werkgevers, voor Oost-Vlaanderen. Begin 1969 werd hij zelfs nationaal proost van VKW zonder zijn functie op provinciaal vlak voor Oost-Vlaanderen op te geven. Over de rol die hij in dit uitgelezen gezelschap heeft gespeeld

zijn wij niet zo goed ingelicht. Maar hem ken-
nende zal hij daar zijn standpunten goed
doordacht en met enige stelligheid verdedigd
hebben. Het is niet toevallig dat hij een voor-
liefde had voor de parabel van de Barmhartige
Samaritaan

Einde 1963 werd hij daarnaast geestelijk advi-
seur van de Aktie 365 voor Vlaanderen en
Nederland. Die voerde actie onder de naam
"S.O.S. Nodig een eenzame uit" en verzorgde
jaar na jaar de publicatie van de Bijbelagenda
met een inspirerend Bijbelcitaat voor iedere
dag. Beide acties vroegen een volgehouden
inspanning en waren in goede handen bij
René.

In 1983 kwamen daarbij nog de gezinsgroepen.
Hij wordt aalmoezenier van meerdere groepen
in het Gentse. Eén groep heeft veertig jaren
lang bestaan en zijn leden waren talrijk aan-
wezig op zijn uitvaart. Ook nog te vermelden:
hij lag mee aan de basis van Christen Forum
Gent. Maar onvermijdelijk kwam de tijd om
zijn activiteiten een beetje terug te schroe-
ven. In 1997 gaf hij het nationaal adviseur-
schap van het VKW door aan priester Eddy
Lagae, maar behield het tot 2013 voor Oost-
Vlaanderen. Dat liet dan weer de ruimte voor
meer parochiewerk. In 1998 werd hij benoemd
tot parochievicaris in Merelbeke-Centrum-
Kwenenbos, waarbij later ook de parochies
van Schelderode en Melsen kwamen.

Op 28 september 2016 kwam hij aan in Hever-
lee. Hij was toen al een eind in de negentig.
Hier zagen we hem nog steeds interessante
gedachten verzamelen alsof hij nog moest pre-
ken op het weekend of vergaderingen moest
voorbereiden. Vele uren van de dag zagen we

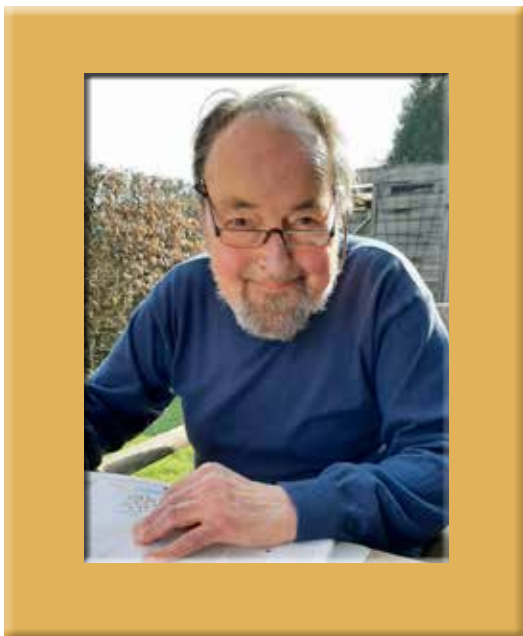
hem aan zijn bureau zitten, aandachtig lezend
met een vergrootglas in de hand: degelijke
boeken en tijdschriften over kerk en maat-
schappij. Dat alles met één grote vraag: hoe
christen zijn in deze tijd? Dat was en bleef zijn
sterke bekommernis en die droeg hij nog uit bij
vrienden en huisgenoten. Hij werd door velen
graag gezien om zijn schrandere geest en om
zijn optimistische en humoristische kijk op het
leven. De bron van zijn daadkracht is niet ver
te zoeken: een trouw gebedsleven.

Als 98-jarige was hij geleidelijk minder mobiel
geworden. Enkele malen kwam hij ten val,
ondanks zijn rollator. Meestal was het niet erg,
maar de laatste maal veroorzaakte dat veel
blijvende pijn. Het einde kwam dan heel snel.
Enkele uren voordien was hij nog aanwezig
in de eucharistieviering. Het is alsof hij ons in
volle actie is ontvallen. Op de vierde april heeft
hij zijn heel actief en verdienstelijk leven in de
handen van de Vader gelegd. Hij was 98 jaar
oud geworden. 🙏

Pater Eddy Kerckhof (1936 – 2022)

Eddy (Edgar) is geboren op 24 juni 1936 in
Izegem als oudste van drie kinderen, Zijn
vader, een deurwaarder, was afkomstig van
een West-Vlaamse familie, zijn moeder was
afkomstig van Vlissingen.

De oorlogsjaren die hij als kind meemaakte
leerden hem wellicht een zekere omzichtigheid
in de omgang met mensen. Maar dat hinderde
hem niet al te erg bij het ontplooiën van zijn
talenten. Hij had een mooie stem die hij ont-
wikkelde als koorknaap. Met zijn redenaars-
talent nam hij deel, niet zonder enig succes,

aan welsprekendheidstornooien. Hij zou ooit een goede advocaat worden, zo meenden sommigen. Hijzelf overwoog leraar te worden. Daarvoor had hij goede argumenten: hij was goed in het organiseren en animeren, wat bleek als leider bij de KSA,

Maar tegelijk groeide in hem een spirituele interesse. Hij werd getroffen door de atmosfeer in de oude cisterciënzerabdij van Ourscamp waar hij enkele vakanties doorbracht. Tot zijn roeping hebben ook zijn contacten met pater De Clippele, een familievriend, bijgedragen. Zo gebeurde het dat hij, na de Latijns-Griekse humaniora aan het Sint-Jozefscollege te Izegem, intrad in het noviciaat van de Sociëteit van Jezus te Drongen (8 september 1955).

Na het tweejarige noviciaat volgde een jaar gewijd aan de klassieke filologie (1957-1958). Meteen daarna maakte hij een aanvang met zijn filosofiestudies en wel bij de Duitse jezuïeten in Pullach bij München. Dat was echter geen onverdeeld succes, hij kwam in aanvaring met lokale gebruiken en diende voortijdig,

na twee jaren, terug te keren naar zijn thuisland. Het derde jaar filosofie zou hij volmaken in Heverlee, na een interludium als surveillant in het college van Turnhout. Van rebelse trekjes (en ook van enige innerlijke onrust) heeft hij ook later nog blijk gegeven. Bij zijn jongere confraters was hij onder meer gekend om zijn soms onconventionele kleding, wat toen door sommigen gezien werd als een "statement". Ja, het waren woelige tijden. In 1962 deed hij zijn legerdienst in de kazerne van Aalst en in het militaire hospitaal van Antwerpen. In Aalst werd hij uitverkoren om de kapitein te helpen bij het opstellen van diens academische eindverhandeling, een eer en een voorrecht.

Na het derde jaar theologie ontving hij in 1968 in Heverlee de priesterwijding. Na zijn vierde jaar zou hij nog langer in Heverlee blijven om aan een doctoraat in de moraaltheologie te werken. Het onderwerp zou zijn de zonde- en genadeleer bij Friedrich Schleiermacher. De bekende professor Louis Jansen was bereid zijn promotor te zijn. Maar dat project voltooiën heeft hij niet gekund. Men zal zich afvragen waarom. Was het omdat een grote drang naar nauwkeurigheid en volledigheid het deze welsprekende man moeilijk maakte om zich uit te drukken in geschreven taal? Of was het omdat hij door vele medestudenten graag geraadpleegd werd bij het opstellen van hun scripties en omdat hij op hun vragen ruimhartig inging? Feit is dat hij menig student theologie- en godsdienstwetenschappen begeleid heeft bij het opzoekingswerk voor zijn of haar proefschrift.

De haperende voorbereiding van een doctoraat belette hem niet enkele jaren een gewaardeerde studieprefect te zijn in de jezuïeten-

colleges van Aalst en Turnhout. In 1976 werd hem echter gevraagd zich te voegen bij de redactie van het tijdschrift *Streven* in de Sandersstraat te Antwerpen. Tevens werd hij leraar godsdienst aan het Xaveriuscollege (1976-1986) en later docent aan de St. Lucas-hogeschool voor Beeldende Kunst en aan de School voor Maatschappelijk Werk, waar hij sociale ethiek en christelijke antropologie doceerde. Docent zou hij daar blijven tot in 2001 toen hij zich verplicht zag met pensioen te gaan.

Als docent kon hij helemaal zichzelf geven. Hij was graag gezien door studenten en collega's om zijn warme uitstraling en vrijheid van denken. Hij werd veel gevraagd om huwelijken in te zegenen en kinderen te dopen. "Zelf ietwat angstvallig behoedzaam, was hij geboeid door de vrijheid in optreden van Jezus van Nazareth" zo verwoordde de voorganger het tijdens de uitvaartdienst. De liturgie in De Brug te Lier bleef, naast zijn uitgebreide lectuur, een belangrijke voedingsbron.

In de Sandersstraat kon Eddy zich na enige tijd niet meer echt thuis voelen. De sfeer werd er geleidelijk bepaald door academici die werkten aan de UFSIA. Hij verkoos dan ook om kleiner te gaan wonen en vond ten slotte een goede plek in Poederlee. Daar werd hij met toewijding verzorgd toen zich de symptomen van de ziekte van Parkinson vertoonden. Uitgerekend dat waarin hij zo goed was werd nu bemoeilijkt: zijn geheugen, zijn spreken, zijn wandelen... Hij leed eronder maar leefde in overgave. Hij was gelukkig zowel in de stilte als in de aanwezigheid van mensen. Hij had een diepe vrede gevonden.

Ten gevolge van een longontsteking overleed

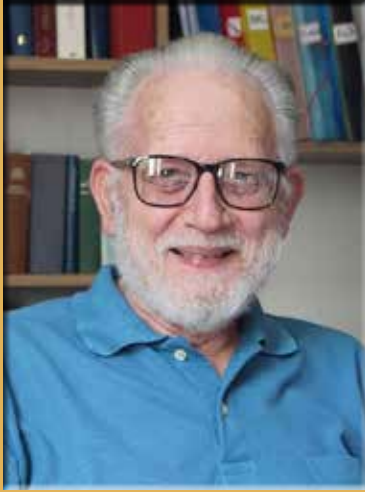
hij, sneller dan verwacht, op Paasmaandag 18 april. De zang van de cantorij van de Brug, het voorgaan van Myriam Van den Eynde en de homilie van Marc Desmet maakten van de uitvaartdienst een waardig, warm afscheid. 🙏

Pater Johan Konings (1941 – 2022)

Op 21 mei 2022 overleed in de Braziliaanse stad Belo Horizonte pater Johan Konings SJ. Geboren en getogen in Vlaanderen trad hij op 43-jarige leeftijd in bij de jezuïeten in Brazilië, waar hij toen al vele jaren woonde. Dit op zich klinkt al als een opvallend parcours, maar in het geval van Johan Konings is daar lang niet alles mee gezegd.

Hij werd geboren in Riemst (Limburg) op 4 september 1941 en begon in 1958 zijn seminariestudies. Hij studeerde filosofie en theologie aan de KU Leuven van 1958 tot 1965, het jaar waarin hij zijn priesterwijding ontving. Aanvankelijk voelde hij zich sterk aangetrokken tot de filosofie, met name de oosterse filosofie, maar later koos hij Bijbelexegese. Hij behaalde een master's in Bijbelse filologie in 1967 en verdedigde in 1972 zijn proefschrift over het evangelie van Johannes.

Na het voltooien van zijn studie in 1972 kwam hij naar Brazilië via het *Instituto Fidei Donum* van de KU Leuven. Hij werkte enkele jaren aan de Katholieke Universiteit van Rio Grande do Sul en aan het *Colégio Cristo Rei*, een jezuïetencollege in São Leopoldo. In die tijd begon ook zijn werk met jonge universiteitsstudenten, nadat hij adviseur was geweest van een van de universitaire pastorale initiatieven in het land.

Hij trad toe tot de Sociëteit van Jezus op 12 februari 1985. Na zijn geloften vertrok hij naar Belo Horizonte voor een aanstelling aan wat nu de jezuïetenfaculteit voor Filosofie en Theologie is. Zijn laatste geloften, waarmee hij definitief toetrad tot de Sociëteit van Jezus, werden gevierd op 30 april 1996. Hij leefde het grootste deel van zijn leven in Belo Horizonte in de jezuïetenfaculteit – als professor, als directeur van de Faculteit der Godgeleerdheid en als rector (tussen 1999 en 2001).

Zijn bekendheid reikte echter veel verder dan Belo Horizonte. Zijn publicaties met betrekking tot het evangelie van Johannes kregen internationale bekendheid. Maar door zijn werk werd de Bijbel ook in bredere zin veel beter bekend en meer toegankelijk voor miljoenen Brazilianen. Zo werkte hij mee aan verschillende Bijbelvertalingen, zoals de oecumenische vertaling, en de Bijbel van de Nationale Conferentie van Bisschoppen van Brazilië.

Deze interesse voor de Bijbel kan niet los gezien worden van zijn grote belangstelling voor de bevrijdingstheologie. Voor hem stond vast dat de verkondiging diende te vertrekken niet vanuit de kerkelijke leer maar vanuit het evangelie. De overmoed van de bevrijdingstheologie als geneesmiddel voor alle kwalen was voorbij, maar zolang onderdrukking bestond, was bevrijding – en dus ook bevrijdingstheologie – nodig. De kracht van de kerk lag volgens hem in kleine getuigenissen. Daarom het belang van de evangelisatie: van daaruit kun je werken met individuen die in het spoor van Jezus hun verantwoordelijkheid opnemen.

“De katholieke kerk van Brazilië heeft veel te danken aan pater Konings, een man met zulke menselijke, spirituele, academische en pastorale kwaliteiten dat ze een soort uitdaging zijn voor alle nieuwe generaties die het wagen naar het Woord te luisteren. (...) Wat hij begreep uit het Woord en wat hij door woorden zei, werd vlees in zijn leven en in het leven van allen die zich door hem lieten onderwijzen en leiden.” – aldus *Jesuitas Brasil* (21 05 2022).

Ook in de gemeente van Heverlee, bij familie en vrienden werd hij bijzonder gewaardeerd wat bijvoorbeeld bleek bij de druk bijgewoonde gedachtenisviering op 18 juni 2022. 🙏

Pater Lutz van Bergen (1938 – 2022)

Lutz (Ludger) werd op 28 april 1938 geboren als zoon van een kapper in de binnenstad van Nijmegen en een Duitse moeder. Hij had één oudere zus. Lutz ging naar het Canisius College. Na zijn eindexamen Gymnasium B studeerde hij een paar jaar wis- en natuurkunde

in Utrecht, in navolging van zijn zus. Liever was hij direct ingetreden, maar dat vond zijn vader niet goed. Hij nam deel aan het studentenleven en werd in die tijd ook Nederlands kampioen boksen.

Op 29 september 1958 trad hij in bij de jezuïeten in Grave. Na de gebruikelijke studie filosofie en theologie en een paar jaar surveillant op het Canisius College werd hij op 10 juni 1967 priester gewijd in Maastricht. Na zijn wijding studeerde Lutz missiologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Voor zijn dissertatie deed hij onderzoek in India naar het religieuze leven in hindoëïstische context. In 1975 promoveerde hij tot doctor in de theologie op een proefschrift over dit onderwerp. Lutz schetste daarin het verband tussen de thuislozen in de hindoëïstische maatschappij en de religieuzen in het christendom. Beide staan als een stervende op afstand van het zogenaamde reële leven en laten daardoor de werkelijk belangrijke dingen oplichten.

Na zijn promotie vertrok Lutz naar de missie in Indonesië om docent te worden aan het Groot Seminarie van Yogyakarta. Die periode heeft maar kort geduurd. Spoedig keerde Lutz terug naar Europa. De rest van zijn actieve leven speelde zich af in Duitsland. De eerste jaren woonde en werkte Lutz in Bonn, waar hij medewerker werd van het tijdschrift *Die Katholische Missionen* en pastor in het Elisabethziekenhuis en in het kindertehuis *Maria im Walde*, waar nogal wat allochtone jongeren verbleven. In die jaren was hij ook docent missiewetenschappen in Frankfurt. In 1989 werd Lutz gevraagd om docent en spiritueel te worden aan het *Bischöfliches Priesterseminar* in Trier, met 80 inwonende studenten en

45 externen. Die functie heeft hij bijna 25 jaar vervuld. Dat deed hij op geheel eigen wijze. Enerzijds stond hij geheel ten dienste van de seminaristen, had altijd tijd voor hen en was vol aandacht voor hun vragen en ervaringen, anderzijds kon hij zeer confronterend en provocatief zijn als hij merkte dat men zich te comfortabel voelde in zijn theologische opvattingen en Westerse wereldbeeld. Door zijn gedegen kennis van andere culturen en religies en door zijn zichtbare verbondenheid met Christus in het gebed werd hij ondanks en ook wel dankzij zijn geheel eigen aanpak geaccepteerd; vele priesters kijken met dankbaarheid op zijn begeleiding terug. Naast zijn werk aan het seminarie was Lutz vele jaren overste van de jezuïetencommunautéit in Trier, moderator van de *Kreuzbund* (een zelfhulpgroep voor verslaafden) en voorzitter van de *Bund*, die zich inzette voor de zaligverklaring van pater Wilhelm Eberschweiler SJ.

Na zijn pensionering in 2013 bleef Lutz in Trier wonen, eerst in de jezuïetencommunautéit en toen die, tot Lutz' groot verdriet, werd opgeheven bij de *Barmherzige Brüder*. In mei 2022 eiste zijn gezondheid zoveel verzorging dat hij terug naar Nederland verhuisde, waar hij zwaar ziek zijn intrede nam in het bejaarden-

huis Aqua Viva van de jezuïeten in zijn geboortestad Nijmegen, waar hij al na één maand overleed, op Pinksteren 5 juni 2022.

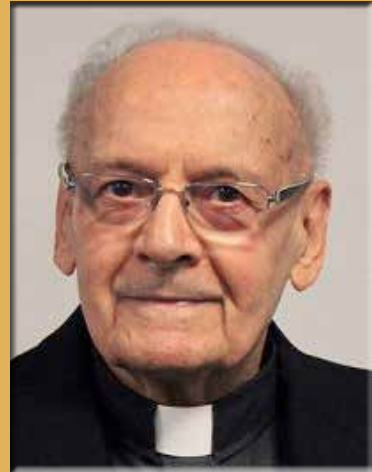
Gedurende zijn hele leven is Lutz nauw verbonden geweest met het gezin van zijn zus, die getrouwd was met een tropenarts, ondanks het feit dat zij vaak ver van elkaar woonden. Zij hadden frequent briefcontact, zochten elkaar op, ook in Tanzania en Nepal, brachten de vakanties vaak met elkaar door en de kinderen kwamen logeren in het seminarie in Trier. Hij diende in de familie ook de sacramenten toe van huwelijk en doop. Zij waren hem in zijn laatste maand tot grote steun. 🙏🏻

Pater Gustaaf Keppens (1929 – 2022)

Een andere jezuïet van Vlaamse oorsprong die, net als bijvoorbeeld pater Konings, bijna zijn hele leven elders in de wereld gewoond en gewerkt heeft, is pater Gustaaf Keppens. Onder zijn Vlaamse medebroeders was hij niet zo bekend. Voor het volgende korte In Memoriam baseert de redactie zich op informatie op de sites van de jezuïeten van de Verenigde Staten.

Gustaaf Keppens werd geboren in Borgerhout bij Antwerpen op 12 augustus 1929. In Antwerpen ging hij naar de middelbare school op het Sint-Norbertus College. Zijn noviciaat bij de jezuïeten begon hij in september 1948 in de Oude Abdij in Drongen. Daarna volgden de gebruikelijke studies en in 1961 werd hij tot priester gewijd.

Twee jaar later vertrok hij naar de Verenigde Staten, naar Washington, om aan de prestigie-

uze Georgetown University van de jezuïeten taalkunde te gaan studeren. Daarna volgde zijn eerste verblijf in Congo, waar hij twee jaar woonde en werkte in het college van Mbansa-Mboma als leraar en minister.

Het was duidelijk geworden dat taalonderwijs een belangrijk deel van de missie van pater Keppens zou gaan uitmaken. Daarom ging hij opnieuw naar Georgetown, nu voor een doctoraat in de taalkunde, gevolgd door een korte periode als docent aan de *Faculty of Languages and Linguistics* van Georgetown.

In 1974 keerde doctor Keppens terug naar Congo waar hij vier jaar Engels gaf als adjunct-professor aan de Staatsuniversiteit van Zaïre en ook bestuursfuncties vervulde aan deze universiteit. Na deze tweede en laatste periode in Afrika ging hij weer naar de VS waar hij Latijn en Frans gaf, voornamelijk aan het Gonzaga College in Washington DC.

Het lijkt erop dat in de jaren 80 de aandacht van pater Keppens zich meer en meer verlegde van taal naar pastoraal. In 1989 begon hij als kapelaan in het ziekenhuis van Georgetown University – een dat zou hij bijna dertig jaar blijven.

In 2018 verhuisde hij naar de gloednieuwe Colombiere communiteit voor oudere jezuïeten in Baltimore; opnieuw met een pastorale missie. Daar overleed hij vier jaar later vredig op 29 juni. 🙏

Pater Fried Pijnenborg (1932 – 2022)

Fried werd geboren in Nijmegen en was de tweede zoon in een gezin met uiteindelijk negen kinderen. Zijn vader was directeur van de groente-, fruit- en bloemenveiling. Zijn middelbareschooltijd werd getekend door de oorlog. Tijdens het bombardement van Nijmegen op 22 februari 1944 werden de honderden slachtoffers opgebaard in de veilinghal. Later zou Fried ieder jaar trouw naar de herdenking van de Nijmeegse oorlogsslachtoffers gaan.

Na zijn gymnasium aan het Canisius College trad hij op 7 september 1949 in bij de jezuïeten in Grave, samen met Loed Loosen, zijn vriend en klasgenoot. Na de studie filosofie kreeg hij, wederom met Loed Loosen, de opdracht om Nederlands te studeren aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Het vak was hem op het lijf geschreven. Hij nam ruimschoots de tijd voor zijn studie, die hij graag liet onderbreken om mee te werken aan toneelstukken op het Canisius College. Zijn voorkeur ging uit naar het werk van Frederik van Eeden, die hem levenslang bleef boeien.

In Maastricht studeerde Fried theologie en dat vond hij de mooiste jaren van de opleiding; zij vielen samen met het Tweede Vaticaanse Concilie, voor hem de lentebeleving van de katholieke kerk. De traditionele theologie was aan hem niet echt besteed, hij zocht de waarheid

niet in dogmatiek, niet in vastgelegde leerstellingen, maar eerder in de poëzie. Poëzie roept gevoelens op, opent perspectieven, laat waarheden zien, zonder ze vast te leggen. Poëzie opent ook het zicht op het transcendente, op dat wat de mens overstijgt, op het goddelijke. Op 31 juli 1965 werd Fried priester gewijd in Maastricht.

Bijna twintig jaar gaf hij daarna Nederlands aan de middelbare school De Breul in Zeist, maar hij woonde in Utrecht en fietste vandaar naar school. Leerlingen zullen zich de door hem gestencilde, volstrekt authentieke, lessen herinneren waarbij hij hen op het hart drukte dat het uit het hoofd leren van een gedicht belangrijker was dan het op de juiste plaats schrijven van een d of een t. Menige leerling heeft getuigd dat de lessen van Fried voor hem of haar zeer inspirerend waren. Niet alleen de betere leerlingen gingen hem ter harte, maar ook de minderbegaafde, daarmee de raad volgend van zijn moeder, die oud-onderwijzeres was.

Van 1984 tot 1997 was Fried als studentenpastor verbonden aan de Katholieke Theologische Hogeschool van Utrecht, op zijn uitdrukkelijk verzoek samen met een vrouwelijke collega. Ook daar bleef hij overtuigd van het heilzame effect van poëzie en heeft hij menig worstelende student een hart onder de riem weten te steken met het aanhalen van toepasselijke gedichten.

Fried was niet een persoon die uitblonk in het bijhouden van zijn administratie, maar hij vergat nimmer een blijk van erkenning te geven bij verjaardagen of andere hoogtijdagen van zijn talloze kennissen en familieleden. Zijn zonnovergoten handschrift verblijdde menige verjaardagskaart. Ook bij het herlezen zorgden ze steeds weer voor een glimlach op het gezicht.

Fried was een aimabel man. Van nature ging er een vriendelijkheid en beschaving van hem uit, die iedereen opviel en iedereen waardeerde. Leerlingen, studenten, familieleden, medebroeders, het personeel van het verzorgingshuis, iedereen met wie Fried contact had voelde zijn authenticiteit, hij was zichzelf, er

was niets gemaakts bij, hij forceerde niets, hij deed zich niet anders voor dan hij was. En hij accepteerde ook anderen zoals ze waren: iedereen had zijn eigen roeping; hij liet ieder in zijn waarde en probeerde niemand in een keurslijf te drukken.

Maar ook zichzelf liet hij niet in een keurslijf drukken. In al zijn vriendelijkheid ging hij wel zijn eigen gang, in zijn eigen tempo. Hij koos ook zijn eigen kerken uit, katholiek of protestant maakte hem niets uit, als het Mysterie maar voelbaar was in liturgie en prediking.

Fried werd geleidelijk aan oud, en begon geleidelijk ook zijn favoriete gedichten te vergeten. Maar zelfs in zijn breekbare ouderdom bleef hij de genegenheid en warmte uitstralen die hem gedurende zijn hele leven kenmerkten. Hij stierf op 12 september 2022 in huize Aqua Viva. 🙏

Een vrije bijdrage vanwege alle familieleden en kennissen die deze uitgave ontvangen, is hartelijk welkom (richtprijs: 6,00 euro).

Over te schrijven op:

BE02 4352 0547 1140 (KREDBEBB)
van Sint-Jan Berchmansseminarie vzw
Koninginnelaan 141
1030 BRUSSEL

vermelding:

'in memoriam SJ 2022 reeds ontvangen'.

Verantwoordelijke uitgever:
Bart van Emmerik SJ
Prinsstraat 17
2000 ANTWERPEN
socius.elc@jezuieten.org

Redactie van de bijdragen:
Jan BENTVELZEN SJ
Jan BRONSVELD SJ
Guido DIERICKX SJ
Eduard KIMMAN SJ
Wiggert MOLENAAR SJ
Georges-Henri RUYSSSEN SJ
Fons SWINNEN SJ

Foto IHS - monogram
Rik DE GENDT SJ
Pastorie St Paulus
9300 AALST

Coördinatie
Wiggert MOLENAAR SJ
Oude Abdij
Drongenplein 26 A
9031 GENT-DRONGEN

Allerzielen 2022

